

3. Дубровский С.М. Столыпинская земельная реформа. Из истории сельского хозяйства и крестьянства России в начале XX века. – М., 1963.
4. Зырянов П.Н. Крестьянская община Европейской России. 1907-1914. – М., 1922.
5. Карагодин А.И. История Запорожского края (1770-1917). – Запорожье, 1998.
6. Статистика землевладения. 1905 год. Свод данных по 50-ти губерниям Европейской России. – СПб., 1906.
7. Логинов А. Краткий очерк земледелия и землепользования в Александровском уезде. – Александровск, 1906.
8. Постников В.Е. Южнорусское крестьянское хозяйство. – СПб., 1893.
9. Приймак О.М. Столипинська аграрна реформа на Півдні України (1906-1917 рр.). – Запоріжжя, 2002.
10. Земледельческий Центр и Юг Европейской России. – СПб., 1911.
11. Землеустройство хозяйства. Сводные данные сплошного по 12 уездам подворного обследования хозяйственных изменений в первые годы после землеустройства. – Пг., 1915.
12. Полное собрание законов Российской империи. – Т. XXX. – СПб., 1913.
13. Статистический ежегодник России. 1915 год XII. – Пг., 1916.

Приймак О. Н. Социальная трансформация южноукраинской крестьянской общины в конце XIX – начале XX в.

Статья посвящена вопросу социальной трансформации южноукраинской крестьянской общины в конце XIX – начала XX веков. Она содержит в себе анализ генезиса поземельных, социально-экономических и общинных отношений в общине в результате изменения курса аграрной политики. В статье уделено также внимание трансформации социального пространства южноукраинского села на рубеже XIX – XX веков.

Ключевые слова: крестьянство, крестьянская община, сельский сход, социальная трансформация, социальная общность, аграрная реформа, социально-экономические отношения.

Priymak O.M. Social transformation peasants common in South of Ukraine in the end XIX – beginning XX centuries.

This article say about peasants common in South of Ukraine in the finish XIX – beginning XX centuries. It contains the analysis of genesis of land, socio-economic and communities relations in common as a result of course-changing agrarian policy. In the article attention of transformation of social space of village in the South of Ukraine on the border of XIX – XX ages.

Keywords: peasantry, peasant common, rural tails, social transformation, social community, agrarian reform, socio-economic relations.

УДК [94(470+571)“18”:323.12]:94(438)“18”

В. В. Місюра

УКРАЇНСЬКИЙ ЧИННИК У ТРАКТУВАННІ МИХАЙЛОМ КАТКОВИМ ПОЛЬСЬКОГО ПИТАННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПУБЛІЦИСТИКИ 1863 РОКУ)

На підставі аналізу статей одного з найвпливовіших російських публіцистів другої половини XIX століття Михайла Каткова, опублікованих у 1863 році, визначено роль українського чинника у його поглядах на вирішення польського питання. Південно-Західний край М. Катков розглядав як “исконно русские области”, де потрібно змінити структуру землеволодіння на користь російської аристократії, поліпшити становище православного духовенства, перевести богослужіння в костьолах на російську мову. За таких умов, на його думку, Царство Польське ніколи не буде прагнути політичної самостійності.

Ключові слова: польське питання, український чинник, Михайло Катков, публіцистика, Південно-Західний край Російської імперії, Царство Польське.

Михайло Никифорович Катков (1818-1887) – один із найвпливовіших російських публіцистів другої половини XIX століття. Свою співпрацю із періодичними виданнями він розпочав у 1838 році в “Московском наблюдателе”. У наступному році редактор журналу “Отечественные записки” Андрій Краєвський, помітивши літературні здібності М. Каткова, запросив його до співпраці. М. Катков спільно з Віссаріоном Бєлінським вів критичний і бібліографічний відділи [1, с.72]. У 1851 році М. Катков став редактором газети Московського університету “Московские ведомости”, загалом суто хронікальної [2, с.18].

Після вступу на російський престол у 1855 році Олександра II преса рішучіше взялася за обговорення суспільно-політичних, економічних та правових питань, а тому спокусливою стала перспектива публіцистичним словом брати участь у політичному житті країни [1, с.75]. У 1856 році М. Катков почав видавати у Москві журнал “Русский вестник”, який отримав право публікувати статті з політичних питань [3, с.75]. Він виступав за відміну кріпосного права, розвиток місцевого самоврядування, реформу суду, розширення свободи друку та відміну попередньої цензури [4, с.197]. Разом з тим М. Катков вважав, що монархічні настрої здатні згуртувати людей різних станів і віросповідання, об'єднати їх в єдиному національному пориві, у терпінні й довірі до монарха, який веде Росію по шляху оновлення [1, с.77].

У 1863 році М. Каткову і Павлу Михайловичу Леонтьєву було передано в оренду друкарню й газету "Московские ведомости" [1, с.78]. Ця подія збіглася у часі з початком Січневого повстання 1863 року у Царстві Польському. 1863 рік відіграв визначальну роль у становленні М. Каткова як ідеолога пореформеного абсолютизму [2, с.72]. М. Катков надав газеті промонархічну спрямованість. Вона стала єдиною в Росії того часу приватною "державницькою" газетою [1, с.78]. В період повстання "Московские ведомости" відіграли роль організатора націоналізму [2, с.49].

М. Катков здобув величезний вплив не лише на формування суспільної думки у Російській імперії, але й на прийняття урядових рішень, ідейно підготовлюючи ті чи інші заходи уряду. Він також сприяв практичному впровадженню національної політики [2, с.64-65].

Національні проблеми були постійно в центрі уваги М. Каткова. Вони стали для нього певним фокусом, через який він розглядав всі політичні проблеми [3, с.77]. М. Катков невідривно слідував за розвитком польського питання. Чималу роль у ньому публіцист відводив українському чиннику.

Зазначена тема не була предметом спеціального дослідження. Окремі її аспекти не обійдено увагою в монографії Валентини Твардовської. Розкриваючи ідеологію самодержавства в Росії у другій половині XIX ст., вона значне місце приділила вивченню позиції М. Каткова щодо політики уряду в польському питанні у Південно-Західному краї [2]. Ставлення ж М. Каткова до діяльності українофілів частково висвітлене у працях російського історика Олексія Міллера [5], польського – Генрика Глембоцького [6] та українського – Владислава Верстюка [7].

Мета запропонованої статті: на підставі аналізу публіцистики Михайла Каткова за 1863 рік показати, яку роль відводив М. Катков українському чиннику у запропонованих ним засобах вирішення польського питання.

Російський і польський проекти націй знаходились у конфлікті, претендуючи на одну і ту ж територію [5, с.12]. Польський образ "ідеальної батьківщини", тобто Річ Посполита у кордонах 1772 року, включав помітну частину території з переважанням східнослов'янського населення, яку російський уряд вважав "исконно русскою", що й робило російсько-польський конфлікт непримиренним [5, с.36].

Основну проблему у вирішенні польського питання М. Катков бачив у надії польських поміщиків західних губерній Російської імперії, зокрема і Правобережної України, на відновлення Речі Посполитої у кордонах 1772 року [8, с.724,665]. Ці надії базувалися на тому, що поляки займали у цьому краї панівне становище, будучи найбільшими землевласниками. Волинь, Поділля та Київщину російський публіцист розглядав як "исконно русские области" [9, с.45]. Саме на цих землях, на його думку, взяла свій початок не лише російська державність, а й віра та мова. Саме тут ніби зародилась самосвідомість російського народу [9, с.275]. Під впливом польського повстання 1863 року, яке поширилося на територію західних губерній Російської імперії, і влада, і російське суспільство зрозуміли, що ці землі ще не настільки інтегровані до складу імперії, щоб "польські мрійники" не могли не думати про їх відторгнення [8, с.664-665]. М. Катков стверджував, що вся справа – в Західному краї, тобто в єдності Росії. Публіцист був переконаний, якби цей край "став цілком російським краєм" тоді навряд чи побажало б саме Царство Польське якої-небудь політичної самостійності [8, с.665]. Адже кожен польський патріот, на думку М. Каткова, розуміє, що "для Царства Польського в його теперішніх розмірах, незрівнянно краще залишатися у зв'язку з Росією, ніж відірватися від неї і бути окремою державою, мізерною за об'ємом, оточеною зі всіх сторін могутніми державами і позбавленою будь-якої можливості здобути європейське значення" [9, с.27-28].

У 1863 році у планах М. Каткова стосовно русифікації південно-західних губерній не було місця для українського руху, який нагадав про себе після смерті Миколи І в 1855 році, коли почалася лібералізація влади та громадського життя. На початку 1856 року, після вступу на російський престол Олександра II, Микола Костомаров був звільнений від поліцейного нагляду, а також була знята заборона на публікації його праць. У 1859 році він очолив університетську кафедру російської історії у Санкт-Петербурзі. Після десятиліття солдатської неволі у 1858 році у столицю повернувся Тарас Шевченко [7, с.352-353]. У Петербурзі було утворено першу українську громаду – культурно-освітню організацію, метою якої було поширення національної ідеї шляхом видання книжок, журналів, проведення вечорів [10, с.65]. В 1861 році відбулося піднесення українського руху, пов'язане з виданням журналу "Основа", який, проіснувавши два роки, самоліквідувався наприкінці 1862 року. Навколо часопису згуртувались такі відомі особистості як Тарас Шевченко, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Василь Білозерський, Володимир Антонович [7, с.354, 356].

Найглибшу аналітичну розробку національна ідея на сторінках "Основи" знайшла у статтях Миколи Костомарова "Дві руські народності", "Правда москвичам про Русь" та "Правда полякам про Русь", в яких була розгорнута теза про відмінність українців як від росіян, так і від поляків [7, с.355].

Відродження українського руху спочатку не викликало стурбованості російської влади. Проте ситуація змінилася у 1862 році, у зв'язку з підготовкою та вибухом польського повстання 1863 року. Під впливом цих подій уряд починає трактувати український рух як польську інтригу [10, с.66]. Так, на початку 1861 року М. Катков був відкритий для діалогу з українофілами, хоча й не вітав можливості формування окремої української нації, виступав проти репресій щодо українофілів. Протягом 1861 року він у своїх виданнях друкував оголошення М. Костомарова про збір коштів на публікацію українських книжок для народу [5, с.90].

У своїй статті, опублікованій у №26 "Современной летописи" у 1863 р., М. Катков вказав причини еволюції, якої зазнали він та багато його читачів, від прихильного ставлення до "Основи" і до перших планів

М. Костомарова щодо видання книжок для народу в 1861 році до жорсткої антиукраїнофільської позиції у 1863 році [5, с.122]. Якщо раніше, зазначав він, петербурзькі українофіли засновували “журнальчик” для того, щоб публікувати в ньому “малоросійські казки і віршики”, то тепер вони “беруть під свою опіку десять мільйонів руського (“русского”) народу і хочуть нав’язати їм окрему народність, перекладають на новостворювану ними мову закони Російської імперії і святе письмо, відкривають громадську підписку на видання малоросійських підручників, затівають видавати у Києві народну газету на цій новостворюваній мові і надіються, що уряд надасть їм свою могутню допомогу на створення малоросійських шкіл, яких малоросійський народ не хоче і яких можуть хотіти тільки закляті вороги руської (“русской”) народності” [8, с.706].

Перебравши на себе роль соліста в антиукраїнському хорі Михайло Катков, не пропускав жодної нагоди висловитися із цього питання. Критика українофілів та поляків була одним із засобів формування російської ідеї, вироблення принципів інтеграції російської нації [7, с.356].

У праці “Дві руські народності”, опублікованій у 1861 році в журналі “Основа”, М. Костомаров доводив, що українці цілком самостійний народ. Апелюючи до історичних фактів, він показав, що в українців є власна історія, мова і культура, власний національний характер і психічна структура. В українського народу переважає особиста воля, а у великоруського – загальність [11, с.326]. М. Катков не визнавав за українцями право на окремішність, тому його найбільше обурило теорія М. Костомарова про дві руські народності: “Обурливий і безглуздий софізм! Ніби можуть бути дві народності російські і дві російські мови, ніби можуть бути дві французькі народності і дві французькі мови!” [9, с.276].

Українофільство М. Катков прив’язував до створеної ним концепції “польської інтриги”: “Та ж інтрига, яка намагалась ополячити народ у Білорусії, намагається створити привид окремої народності в Україні” [9, с.280]. Він стверджував, що поляки мають свої інтереси у цій справі, оскільки їм вигідно “розколоти російський народ” і відособити ту його частину, на яку вони мають свої плани [8, с.697]. Таким чином, українофіли, на думку М. Каткова, свідомо чи несвідомо служать зброєю “польської інтриги” [9, с.277; 8, с.677]. Якщо виклик з боку інших націоналізмів сприймався російською суспільною думкою як виклик “ззовні”, то загроза українського націоналізму для прихильників ідеї загальноросійської нації була диверсією зсередини “національного тіла” [5, с.39].

М. Катков не визнавав можливості існування окремої української мови, вважаючи її лише говіркою. Все, що в ній різко відрізняється від загальноросійської, на його думку, було внесено польським пануванням [8, с.696]. Прагнення українофілів “польське зіпсуття нашої мови піднести в окрему мову як знамено і вираження окремої народності” він розцінював як спробу розірвати народну єдність. Загальноприйнята російська мова є не місцевою, великоросійською, а історичною, у формуванні якої брала участь “як північна, так і південна Русь” [9, с.279]. Окрема малоросійська мова, на його думку, була б проміжним явищем між російською та польською мовами, таким як унія між православ’ям та католицизмом [8, с.696].

Публіцистичний вогонь М. Каткова по українофілах і передусім по М. Костомарову став своєрідним ідеологічним забезпеченням запровадження в життя Валуєвського циркуляру, який був розісланий до цензурних комітетів 18 липня 1863 року [7, с.360].

Для того, щоб остаточно викоренити польський вплив у Правобережній Україні і позбавити поляків надії на цей край, М. Катков пропонував в першу чергу змінити структуру землеволодіння на користь російської аристократії. Він стверджував, що мета внутрішньої політики уряду має полягати в тому, щоб “розрізати польське землеволодіння та збільшити кількість російських поміщиків” у західних губерніях. Польське повстання для цього є найкращою нагодою [8, с.686]. М. Катков висловлювався проти конфіскацій у великих розмірах. З правового боку, кара закону не повинна стосуватися “невинного потомства винних осіб”. М. Катков вважав конфіскації економічно не вигідними, оскільки вони передбачають створення ліквідаційних комісій, за посередництвом яких здійснюватиметься управління конфіскованими маєтками. Внаслідок конфіскації збільшується державне майно, а потрібно, щоб у західних губерніях посилювся російський елемент серед поміщиків. Не приносить бажаної користі і роздача конфіскованих маєтків, оскільки вона не забезпечує цей край “підприємливими господарями, здатними розширювати свої володіння і свій вплив на місцеві справи” [8, с.687].

Найкращим засобом змінити структуру землеволодіння та склад землевласницького стану західних губерній на користь росіян М. Катков вважав “примусовий продаж маєтків, які належать особам, причетним до повстання, винятково російським поміщикам” [8, с.687]. З метою його ефективного проведення необхідно, на його переконання, “невідкладно заснувати земський банк”, який би видавав позику лише руським (“русским”) поміщикам Західного краю. Порядок його заснування “може бути той самий, який запропонований у тимчасових правилах, доданих до проекту про земські банки” [8, с.688]. Для початкових витрат і для утворення запасного капіталу уряд повинен надати допомогу п’ятипроцентними білетами. На всі губернії, де введений обов’язковий викуп, достатньо одного мільйона рублів у п’ятипроцентних білетах для зміцнення існування патріотичного земського банку. За необхідності можна буде обмежити термін підпису на позику. Така установа, на думку М. Каткова, є невідкладною політичною і економічною потребою у західних губерніях. Руські поміщики Західного краю мають право на винагороду за ті заходи, які були викликані польським повстанням і поширювались не лише на поляків, але й на них. Для Росії було б великою втратою, якби хтось із них змушений був би продати свій маєток [8, с.689].

Для того, щоб збільшити кількість бажаючих купити маєтки у Західному краї М. Катков пропонував передбачити для осіб купецького стану отримання дворянства відповідно до розмірів куплених маєтків [8,

с.832]. Він зауважив, що подібна практика вже існує: банкіри за сприяння державним позикам отримують не лише дворянство, але й титули і високі чини. Купець, який би купив великий маєток у цьому краї, зробив би його спадковим. Надана ним послуга державі була б не меншою. На відміну від банкіра, який, нічим не жертвуючи, отримує значну вигоду, російський купець ризикує, купуючи маєток у неспокійному краї [8, с.977].

Ідею русифікації поміщицького землеволодіння М. Катков пропонував не лише в пресі, але й вдавався до особистого впливу на урядових осіб. Зокрема, він переконував міністра внутрішніх справ Петра Валуєва створити сприятливі умови для переходу маєтків поляків у російські руки [2, с.48].

“Полонізація Західного краю, – стверджував М. Катков, – базується на тому, що вищий клас складається там лише з поляків” [8, с.831]. Польське населення там настільки малочисельне, що воно саме повинно було б обрусіти, якби не займало привілейоване становище. Навіть православні священники говорять польською мовою, оскільки вона вважається мовою інтелігенції.

Для глибшої інтеграції південно-західних губерній у імперську структуру, а також для покращення ефективності управління ними М.Катков вважав за необхідне збільшити кількість російських чиновників у бюрократичному апараті на противагу полякам. Адже саме в тому, що лише головне начальство у Південно-Західному краї російське, а всі інші чиновники, поліція та майже всі мирові посередники – поляки, М. Катков вбачав головну причину того, що так часто правильні заходи, які приймаються, зводяться нанівець [9, с.413]. На його думку, заклик до російських чиновників переїжджати у Західний край є необхідним заходом, однак попереджував, що згодом їхній патріотизм охолоне і це негативно позначиться на їхній діяльності. Тому краще все ж було б, повторював він, збільшити кількість російських землевласників. Доти, доки цього не буде зроблено, єдиною можливим управлінням є диктатура [8, с.690]. М. Катков стверджував, що доки не збільшиться число російських поміщиків у західних губерніях цей край не зможе управлятися інакше, як бюрократично, оскільки уряд змушений буде опиратися на селян [8, с.689].

М. Катков виступав за деполонізацію богослужіння у костьолах, стверджуючи, що воно повинне перестати бути монополією польських ксьондзів. Для того, щоб роз'єднати національно-польський і релігійно-католицький елементи, потрібно у католицьку ієрархію включити значну кількість представників інших народностей на противагу польській. Він пропонував із слов'янських країн запросити католицьких священників для жителів імперії католицького віросповідання, особливо для тих, хто знаходиться на службі [9, с.391-393].

М. Катков відкидав традиційне ототожнення російськості і православ'я, а відповідно – польськості і католицизму. Він виходив з того, що релігійна ідентичність не повинна співпадати з етнонаціональною [12, с.237]. Російські католики, які складають більшість привілейованого стану в західних губерніях, не можуть вважати себе повністю “руськими людьми” (хоча повинні себе такими вважати), коли їм твердять, що католик не може бути визнаний за росіянина. Так само і католицьке духовенство не може бути щиро відданим інтересам Росії, коли воно є символом ворожих Росії польських домагань [9, с.391].

Вважаючи православне духовенство головною підтримкою уряду у Західному краї, М. Катков пропонував покращити його становище, надавши йому право участі у земському представництві. Воно буде надійною підтримкою селянству, представляючи його інтереси у земських установах [8, с.981]. На думку М. Каткова, у гласні могли бути обрані не лише православні священники, але й диякони. Однак він стверджував, що це право не повинно поширюватися на католицьких священнослужителів. Російське “законодавство було надто ліберальним і не зовсім далекоглядним, не розрізняючи у державній службі православних і католиків” [8, с.982]. М. Катков наголошував на необхідності збільшити кількість православних церков, священно- і церковнослужителів у західних губерніях [8, с.981].

Для того, щоб остаточно інтегрувати південно-західні губернії до складу імперії, на думку М. Каткова, недостатньо одних лише політичних заходів. Він наголошував на необхідності посилення економічних зв'язків цього краю з центральною Росією. Для цього публіцист пропонував використати модернізаційні процеси та індустріалізацію, зокрема будівництво залізниць. Так, залізнична дорога, яка зв'язувала б Київ з Москвою, стверджував він, є найпершою державною необхідністю [8, с.974].

Отже, М. Катков, будучи прихильником ідеї триєдиної російської нації, не визнавав українців як окремий народ, заперечував самостійне існування української мови. Українофілів, згуртованих навколо часопису “Основа”, він вважав зброєю “польської інтриги”, спрямованою проти єдності російського народу. Південно-Західний край російський публіцист розглядав як “исконно русские области”, де потрібно змінити структуру землеволодіння на користь російської аристократії шляхом примусового продажу польськими поміщиками своїх маєтків росіянам, деполонізувати управлінський апарат, поліпшити становище православного духовенства, перевести богослужіння в костьолах на російську мову, зміцнити економічні зв'язки цього краю з центральними губерніями. Лише за таких умов, втративши будь-яку надію на ці землі, Царство Польське ніколи не буде прагнути політичної самостійності.

Джерела та література

1. Измestьева Г.П. Михаил Никифорович Катков // Вопросы истории. – 2004. – №4.
2. Твардовская В.А. Идеология пореформенного самодержавия (М.Н. Катков и его издания). – М., 1978.
3. Попов А.А. М.Н. Катков: к вопросу о его социально-политических взглядах // Социально-политический журнал. – 1992. – №9.
4. Ширинянец А.А. Катков Михаил Никифорович // Общественная мысль России XVIII – начала XX века: Энциклопедия. – М., 2005.

5. Миллер А.И. "Украинский вопрос" в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX в.) – СПб., 2000.
6. Głębocki H. Kresy Imperium. Szkice i materiały do dziejów polityki Rosji wobec jej peryferii (XVIII-XXI wiek). – Kraków, 2006.
7. Верстюк В.Ф. Українське питання в Російській імперії (друга половина XIX – XX ст.) // Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3-х т. – Т. 1: Верстюк В.Ф., Горобець В.М., Толочко О.П. Українські проекти в Російській імперії. – К., 2004.
8. Катков М.Н. 1863 год. Собрание статей, по польскому вопросу, помещавшихся в Московских Ведомостях, Русском Вестнике и Современной Летописи. – Вып. 2., 1887.
9. Катков М.Н. 1863 год. Собрание статей, по польскому вопросу, помещавшихся в Московских Ведомостях, Русском Вестнике и Современной Летописи. – Вып. 1. – М., 1887.
10. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. – К., 1996.
11. Левенець Ю. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX – початок XX століття). – К., 2001.
12. Западные окраины Российской империи / Науч. ред. М. Долбилов, А. Миллер. – М., 2006.

Мисюра В. В. Український фактор в трактовке Михаилом Катковым польского вопроса (по материалам публицистики 1863 г.)

На основании анализа статей одного из наиболее влиятельных русских публицистов второй половины XIX в. Михаила Каткова, опубликованных в 1863 г., определена роль украинского фактора в его взглядах на решение польского вопроса. Юго-Западный край Г. Катков рассматривал как "исконно русские области", где необходимо изменить структуру землевладения в пользу русской аристократии, улучшить положение православного духовенства, перевести богослужение в костелах на русский язык. При таких условиях, по его мнению, Царство Польское некогда не будет стремиться к политической самостоятельности.

Ключевые слова: польский вопрос, украинский фактор, Михаил Катков, публицистика, Юго-Западный край Российской империи, Царство Польское.

Misyura V. V. Ukrainian influence in Polish Issues Treatment by Michail Katkov (based on publicist materials of 1863)

On the basis of articles of one of the most influential Russian publicists of the second half of XIX century Michail Katkov, published in 1863, the influence of Ukrainian factor on solving of Polish issues was defined. South-Western district Katkov treated as "basically Russian region" where the structure of land ownership should be changed with benefits for Russian aristocracy, the state of Orthodox Church should be improved too and mess in cathedrals should be turned into Russian language as well. In those conditions, Polish Kingdom will never be eager to have political independence.

Keywords: polish issues, Ukrainian factor, Michail Katkov, publicistics, South-Western district of Russian empire, Polish Kingdom.

УДК 94:37(092)(477)

В. В. Алєйкіна

ІДЕЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ У ТВОРЧОСТІ В.О. БІДНОВА (1874–1935)

У дослідженні проаналізовані ідеї відомого діяча української культури і освіти В. О. Біднова щодо організації національної школи в Україні, показано значення національного виховання для реалізації української національної ідеї. Показано, що педагогічні ідеї В. Біднова зберігають свою актуальність і в сучасних умовах.

Ключові слова: В. Біднов, національна ідея, національна школа, національне виховання.

У наш час все більше уваги приділяється питанню формування сучасної української національної ідеї. Вона повинна стати основним фундатором нового громадянського українського суспільства. Тому основним завданням учених, політиків, громадських діячів, педагогів на сьогодні є органічне поєднання української ідеї з проблемами будівництва і зміцнення нашої держави, тобто надання цьому процесові необхідного розумного, вольового і діяльного національного духу.

Національна ідея, її зміст, шляхи та напрями запровадження пов'язані з культурними цінностями й ідеалами відповідного суспільства; вона є одним із проявів цієї культури. Більш того, національну ідею слід розуміти як таку, що концентрує у собі культурні надбання відповідної нації. Саме тому українська національна ідея повинна стати виразником найзначніших досягнень нашого народу і при цьому, спираючись на історичне минуле, має бути зорієнтована на сучасне і майбутнє. Тобто вона має стати ідеологічним чинником розвитку українського суспільства і держави [16, с.49-50].

Слід зауважити, що процес національно-культурного і державного відродження України вимагає відповідальної роботи в контексті дбайливого збирання і повернення народові його духовних скарбів, у свій час відчужених у нього. До того ж без усвідомлення й осмислення досвіду минулого неможливий розвиток сучасної науки і освіти. Адже, як відомо, історичний процес обумовлений постійно діючими факторами, які